TIẾNG NÓI CỦA NGƯỜI NÔNG DÂN VÀ CHÍNH SÁCH THỰC DÂN TRONG TÁC PHẨM AMITAV GHOSH

Phạm Phương Chi
Viện Văn học

Tóm tắt: *Amitav Ghosh (1956-), một nhà văn đương đại có vị trí quan trọng trong đời sống văn học Ấn Độ đương đại, có ý thức rõ rệt về vấn đề subaltern (nhược tiểu) trong sáng tác của mình. Thậm chí ông được một số nhà nghiên cứu gọi là nhà "tiểu thuyết subaltern" (a subaltern novelist), người đã nỗ lực phát lộ những sự thực lịch sử khác, vốn bị đặt ra phía sau, loại ra ngoài lề bởi cách viết sử phương Tây chiếm ưu thế trong việc viết sử quốc gia ở Ấn Độ. Nhiều công trình khoa học đã khai thác những nhân vật nhược tiểu trong tác phẩm của ông như: câu chuyện về người đàn ông không bình thường, những người đã là bệnh nhân của hầu hết các cuộc binh biến hoặc thảm họa chính trị từ thuở xưa. Bài viết này phân tích vấn đề tiếng nói, diện mạo người nông dân trong một số tác phẩm của Amitav Ghosh dựa vào các luận điểm của nghiên cứu subaltern. Bài viết hi vọng đóng góp với nghiên cứu văn học Ấn Độ đương đại ở Việt Nam. Hướng tiếp cận subaltern cũng gợi ra những cách nhìn mới đối với các nền văn học thuộc các nước thuộc địa cũ khác trên thế giới.*

Từ khóa: *Amitav Ghosh, nghiên cứu subaltern, người nông dân, Biển hoa thuốc phiện, nền công nghiệp thuốc phiện.*

Nhận bài ngày 25.12.2024; gửi phản biện, chỉnh sửa, duyệt đăng ngày 20.01.2025
Liên hệ tác giả: Phạm Phương Chi; email: chiphamvvh@gmail.com

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Amitav Ghosh (1956-) là nhà văn đương đại có vị trí quan trọng trong đời sống văn học Ấn Độ đương đại. Tác phẩm của Ghosh thường được khai thác theo cái nhìn của phee bình di dân, với những chủ đề phổ biến của bộ phận văn học xuyên quốc gia như vấn đề môi trường, vấn đề chủ nghĩa tân tự do, toàn cầu hóa, du lịch. Tuy nhiên, vấn đề trở đi trở lại trong tác phẩm của ông thường là các vấn đề quốc gia - dân tộc theo góc nhìn hậu thuộc địa, trong đó có vấn đề giai cấp, đặc biệt là số phận những người yếu thế vắng bóng và im tiếng trong lịch sử quốc gia của Ấn Độ. Bài viết này phân tích vấn đề tiếng nói, diện mạo người nông dân trong một số tác phẩm của Amitav Ghosh dựa vào các luận điểm của nghiên cứu subaltern. Bài viết hi vọng đóng góp với nghiên cứu văn học Ấn Độ đương đại ở Việt Nam. Hướng tiếp cận *subaltern* cũng hứa hẹn những cách nhìn mới đối với các nền văn học thuộc các nước thuộc địa cũ khác trên thế giới.

2. NỘI DUNG

2.1. Amitav Ghosh và vấn đề *subaltern*

Khái niệm "subaltern" có nhiều cách diễn giải khác nhau: hoặc là liên quan đến một giai cấp cụ thể (giai cấp nông dân, tầng lớp lao động) trong một hệ thống xã hội cụ thể, nhất là ở Ấn Độ hoặc là theo một nghĩa chung, khái quát chỉ mọi tầng lớp thấp trong một tổ chức xã hội. Quan điểm, cái nhìn, tiếng nói của nhóm người subaltern thường không được tính đến trong lịch sử một quốc gia vốn thường được chi phối bởi quan điểm, cái nhìn và tiếng nói của nhóm thống trị – thường là giới trí thức tinh hoa, đặc tuyển (Arnold, 2000 : 28). đã

có nhiều công trình nỗ lực tìm hiểu vấn đề tiếng nói subaltern trong văn học, khẳng định hơn nữa vai trò của văn học như là một phương tiện trung gian (bên cạnh lịch sử) để tìm hiểu tiếng nói subaltern. Nói cụ thể hơn, tác phẩm văn học được đặc trưng chính xác bởi khả năng làm những quá trình biểu đạt không được thừa nhận về tính subaltern trong tác phẩm lịch sử trở nên hữu hình. Khả năng này dựa trên cảm giác đồng cảm giữa văn bản và người dạy, người đọc văn bản. Cảm giác này góp phần đem lại một cách diễn giải mang tính đồng cảm về văn bản (Spivak 1996: 132-143).

Amitav Ghosh là một trong những nhà văn Ấn Độ có ý thức rõ rệt về vấn đề subaltern trong sáng tác của mình. Tác phẩm của Amitav Ghosh có nhiều câu chuyện về những nhân vật nhược tiểu: câu chuyện về người đàn ông không bình thường, những người từng là nạn nhân của hầu hết các cuộc binh biến hoặc thảm họa chính trị từ thuở xưa. Những nhân vật này từng ở vị trí bên lề, vắng bóng trong lịch sử quốc gia chính thống của Ấn Độ và đã được chuyển sang vị trí là nhân vật chính trong các câu chuyện của ông. Bằng cách đem lại vị trí trung tâm cho các nhân vật thiệt thòi, Ghosh cũng giải quyết được tình thế khó xử của giới trí thức hậu thuộc địa liên quan đến khả năng được lên tiếng của subaltern. Ông đảm nhận chức năng của người kể chuyện để kể một câu chuyện cho chính mình và không trở thành tiếng nói đại diện; ông cho phép bao gộp các biểu đạt về tổ chức của subaltern thông qua phương tiện của cùng một tổ chức kiểu trình bày chúng trên sân khấu. Như nhận định của Telwani (2013), "hầu như tất cả các tác phẩm của ông [Ghosh] đều chứa đầy những trải nghiệm của các nhân vật subaltern. Sự kết hợp của các nhân vật trong các tác phẩm của ông được đặc trưng bởi tính subaltern gần như trong tất cả các tác phẩm của ông" (Telwani)

Văn phong của Amitav Ghosh thực sự thể hiện những biểu hiện và hàm ý của thuật ngữ 'subaltern' trong các tác phẩm đương đại. Vấn đề subaltern trong các tác phẩm của Ghosh có thể được nghiên cứu theo hai cách: thứ nhất là khái niệm subaltern như một bài tập khoa trương, nó tồn tại trong thời kỳ thuộc địa nhưng chưa bao giờ được chú ý, như nhóm Nghiên cứu Subaltern từng chỉ ra. Thứ hai, subaltern như một cách tiếp cận đại diện cho những người bị thiệt thòi vì họ không có khả năng nói và cách tiếp cận phát triển họ thành những người đại diện cho những người bị thiệt thòi và các vấn đề của chính họ. Nếu như Spivak, như đã nói ở trên, cho rằng câm lặng là đặc điểm quan trọng trong bản sắc subaltern, rằng subaltern không thể nói nếu được trao cơ hội thích hợp và sử dụng diễn ngôn một cách phù hợp, thì tác phẩm của Amitav Ghosh khẳng định rằng subaltern có thể nói. Ghosh nỗ lực đưa các nhân vật subaltern vào các câu chuyện và tập trung vào lịch sử cá nhân của những cá nhân này. Các nhân vật bị gạt ra bên lề đó đem lại cho người đọc những cảm nhận cuộc sống, các sự kiện và vấn đề theo quan điểm của họ (Gatadi và Bohr 2023).

2.2. Amitav Ghosh với vấn đề người nông dân và nền công nghiệp thuốc phiện thực dân

2.2.1 Lích sử công nghiệp thuộc phiện thực dân

Mặc dù quan niệm về "subaltern" bao gồm tất cả những cá nhân hay nhóm nào bị câm lặng và vắng bóng trong lịch sử chính thống, nhưng người nông dân vẫn là một nhóm subaltern đặc biệt trong sáng tác của Ghosh. Mặc dù người nông dân xuất hiện trong nhiều tác phẩm của Amitav Ghosh với nhiều nghề nghiệp khác nhau (*In an Antique Land* và *The Glass Palace*) nhưng nhân vật nông dân chiếm ưu thế trong nhiều tác phẩm của Ghosh là những người nông dân Bắc Ấn Độ sản xuất thuốc phiện thô cho chính phủ Anh. Nói cách khác, *hình ảnh người nông dân trong tác phẩm của Amitav Ghosh liên quan đến quá trình bần cùng hóa các cư dân ở các khu vực ven sông Hằng do sự phát triển của nền công nghiệp thuốc phiện thực dân*.

Vào thời kỳ đỉnh cao của ngành công nghiệp thuốc phiện ở thuộc địa, gần 1,5 triệu hộ nông dân nhỏ đã trồng cây thuốc phiện - một công việc đòi hỏi nhiều công sức - trên cánh đồng của họ và sau đó họ giao thuốc phiện thô đã thu hoạch đến văn phòng thuốc phiện gần nhất của chính phủ. Hàng nghìn công nhân – bao gồm đàn ông, phụ nữ và trẻ em - đã sản xuất sản phẩm đó của nông dân tại hai nhà máy thuốc phiện lớn trên sông Hằng. Họ sấy khô và trộn chất bán lỏng, làm thành những chiếc bánh có kích thước bằng quả dưa rồi đóng những viên thuốc phiện vào những chiếc rương làm bằng gỗ xoài. Công nghiệp thuốc phiện của chính phủ Anh Quốc chiếm số lượng doanh nghiệp cao nhất ở tiểu lục địa với sản lượng là vài nghìn tấn thuốc mỗi năm. Nếu như ngày nay, hoạt động buôn bán thuốc phiện bị coi là bất hợp pháp trên thế giới thì nền kinh tế thuốc phiện thực dân ở Ấn Độ là một hoạt động kinh doanh hợp pháp không chỉ được nhà nước chấp thuận mà còn được tổ chức bài bản và thúc đẩy tích cực.

Lợi nhuận thu được từ việc bán thuốc cho các thương nhân tư nhân tại các cuộc đấu giá ở Calcutta được phân loại là doanh thu công. Thuốc phiện, trong hầu hết thế kỷ XIX, là nguồn thu quan trọng của nhà nước thực dân. Mặc dù đã từ lâu đời trong khu vực Nam Ấn, thuốc phiện được dùng như một loại thuốc vừa để chữa bệnh vừa để giải trí, nhưng phải đến khi thực dân Anh cai trị, nó mới trở thành một mặt hàng thương mại. Xuất khẩu tăng từ 4.000 thùng/ năm vào đầu thế kỷ XIX lên hơn 60.000 thùng vào những năm 1880. Thành công của hoạt động buôn bán thuốc phiện một phần là nhờ các biện pháp quân sự (Hai cuộc chiến tranh thuốc phiện đã buộc Trung Quốc phải mở cửa cho thuốc phiện được sản xuất ở Ấn Độ). Trong lòng Ấn Độ, một bộ máy quan liêu lớn và được tổ chức bài bản chủ yếu để duy trì và phát triển hoạt động kinh doanh thuốc phiện thuộc địa. Vào cuối thế kỷ XVIII, Công ty Đông Ấn tuyên bố độc quyền thuốc phiện. Mọi hoạt động sản xuất thuốc phiện đều thuộc sự cai quản và sở hữu của nhà nước; mọi hoạt động mua bán đều phải có sự thông qua của nhà nước.

Công ty Đông Ấn đã thành lập một Cục Thuốc phiện để quản lý và kiểm soát độc quyền mọi hoạt động liên quan đến thuốc phiện. Cục này - hay Cơ quan Thuốc phiện - là một trong những tổ chức thuộc địa dễ nhìn thấy nhất ở vùng nông thôn Ấn Độ với khoảng một trăm văn phòng trải rộng trên một khu vực trải dài từ góc đông bắc Uttar Pradesh ngày nay đến góc tây nam Bihar. Khoảng 2.500 nhân viên của cục này theo dõi chặt chẽ những người trồng cây thuốc phiện, thực thi hợp đồng và đảm bảo đáp ứng các tiêu chuẩn chất lượng. Nếu như các lĩnh vực khác như trồng chàm hoặc dệt may thường xuyên đối mặt với thua lỗ và cuối cùng thì thất bại thì ngành công nghiệp thuốc phiện do nhà nước điều hành vẫn tồn tại và không bị gián đoạn lớn trong hơn một thế kỷ. Nguyên nhân của sự thành công này nằm ở vai trò của Cục Thuốc phiện vốn được hỗ trợ bởi một cơ quan lập pháp; Cục này đã trang bị cho các nhân viên của mình một thẩm quyền giống như cảnh sát, kiểm soát và thúc ép việc trồng thuốc phiện đối với nông dân Ấn Độ (Bauer 2019).

2.2.2. Nền công nghiệp thuốc phiện thực dân trong tác phẩm của Amitav Ghosh

Mối liên hệ giữa tác phẩm của Ghosh với vấn đề nông dân, nền công nghiệp sản xuất thuốc phiện thực dân được thể hiện qua một đoạn trích từ tiểu thuyết *Biển hoa thuốc phiện* (Sea of Poppies, 2008):

> "Ngày xưa, nông dân sẽ giữ lại một ít thuốc phiện tự làm cho gia đình, để dùng khi ốm đau, hoặc vào mùa gặt và đám cưới; phần còn lại họ sẽ bán cho giới quý tộc địa phương, hoặc cho các thương gia pykari từ Patna. Hồi đó, một vài khóm cây thuốc phiện là đủ để đáp ứng nhu cầu của một hộ gia đình, còn lại một ít để bán: không ai muốn trồng thêm vì tất cả công sức phải bỏ ra để trồng cây thuốc phiện - mười lăm lần cày đất và phải đắp từng cục đất còn lại; mua phân chuồng và tưới nước liên tục; và